

Малий В. Ю.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного, трудового та господарського права
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ

FEATURES LEGAL REGULATION OF ORGANIC PRODUCTION IN UKRAINE

Визначається стан правової регламентації органічного виробництва в Україні.

Ключові слова: *землі сільськогосподарського призначення, правова регламентація органічного виробництва.*

Определяется состояние правовой регламентации органического производства в Украине.

Ключевые слова: *земли сельскохозяйственного назначения, правовая регламентация органического производства.*

Determine the status of legal regulation of organic production in Ukraine.

Key words: *agricultural land, legal regulation of organic production.*

У період з 2000 р. по 2017 р. в Україні спостерігається катастрофічне руйнування сільськогосподарських угідь та зниження родючості ґрунтів –

основного джерела забезпечення продовольчої безпеки країни та добробуту сільського населення.

Інтенсивність процесів руйнування і деградації ґрунтів внаслідок використання застарілих аграрних технологій та недотримання фундаментальних законів та правил сільськогосподарської діяльності досягла небезпечного для економічної стабільності держави рівня. На жаль, у зв'язку з суспільно-політичними подіями 2014–2017 рр., а саме із втратою Україною до 7% території, ситуація з використанням сільськогосподарських угідь значно погіршилася.

На сьогодні сільськогосподарське виробництво України здебільшого є збитковим, а майже уся сільськогосподарська продукція та продукти харчування, що виробляються, не відповідають європейським і світовим стандартам якості та безпеки. Це, у свою чергу, призводить до зменшення експортного потенціалу країни, занепаду сільських територій, високого рівня захворюваності та смертності населення.[1, с. 24].

Отже, питання запровадження докладної правової регламентації органічного виробництва у державі є, на наш погляд, одним із найактуальніших та має не тільки правове, але й економічне, політичне, соціальне значення. Актуальність даного дослідження посилюється тим, що порушені питання безпосередньо пов'язані із землями сільськогосподарського призначення, продовженням земельної реформи, внесенням змін у земельне законодавство.

На жаль, фундаментальні правові дослідження цієї проблематики в Україні майже відсутні. Але деякі економічні, екологічні та виробничо-сільськогосподарські аспекти запровадження органічного виробництва в Україні було висвітлено у роботах вітчизняних економістів-аграрників: Р.М. Безуса [2, с. 123–125], С.Г. Корчинської, О.В. Ходаківської [3, с. 58–65] тощо.

Мета цього дослідження полягає у продовженні оцінки стану правової регламентації органічного виробництва України як основи екологізації господарської діяльності, розвитку органічного виробництва в Україні, підвищення родючості ґрунтів, конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції, подальшої інтеграції української держави у світовий економічний простір в умовах земельної реформи. Завданнями статті є: 1) окреслення загальних засад та ідей органічного виробництва на основі попередніх досліджень; 2) виявлення стану та динаміки врегулювання відповідних правовідносин на законодавчому рівні; 3) надання відповідних рекомендацій та пропозицій.

Ідея органічного виробництва (землеробства) (Organic Farming) полягає у повній відмові від застосування ГМО, антибіотиків, отрутохімікатів та мінеральних добрив. Це призводить до підвищення природної біологічної активності у ґрунті, відновлення балансу поживних речовин, підсилюються відновлювальні властивості, нормалізується робота живих організмів, відбувається приріст гумусу і, в результаті, – збільшення урожайності сільськогосподарських культур.

Результатом органічного виробництва є екологічна безпечна продукція, вільна від ГМО та невластивих продуктам харчування хімічних елементів. Ідея органічного землеробства є популярною у багатьох країнах світу, в т.ч. у Європі.

Чимало країн обрали саме органічне виробництво. Це цілісна система господарювання та виробництва харчових продуктів, яка поєднує в собі найкращі практики з огляду на збереження довкілля, рівень біологічного розмаїття, збереження природних ресурсів, застосування високих стандартів належного утримання (добробуту) тварин та метод виробництва, який відповідає певним вимогам до продуктів, виготовлених із використанням речовин та процесів природного походження. Наведемо

цитату автора книги «Світ органічного сільськогосподарства» (включає статистику з 160 країн), доктора Х. Віллер (Дослідний інститут органічного сільськогосподарства FiBL, Швейцарія): «Площа угідь під органічним виробництвом у світі продовжує зростати. У світі 37 мільйонів гектарів сільськогосподарських угідь сертифіковані відповідно до органічних стандартів. Країни з найбільшими площами органічних сільськогосподарських земель – це Австралія, Аргентина, США. Найбільше зростання органічної сільськогосподарської площі було у Європі – на 2 мільйони, або 12%. Найбільша частка світових органічних сільськогосподарських земель в Океанії (33%), далі йде Європа (25%) та Латинська Америка (23%). Австралія – це країна з найбільшою органічною сільськогосподарською площею (12 млн гектарів), за нею слідує Аргентина (4,4 млн гектарів) і США (1,9 млн гектарів). Країни з найбільшою часткою органічних сільськогосподарських земель Фолклендські острови (35,7%), далі Ліхтенштайн (26,9%) і Австрія (18,5%). Близько 1,8 млн виробників, на фермах яких використовуються органічні методи, найбільша частка – з країн, що розвиваються» [4].

Розвитком органічного руху в Україні займаються Федерація органічного руху України, Асоціація «Чиста Флора», Об'єднання «Полтава-органік», Міжнародна Громадська Асоціація учасників біовиробництва «БІОЛан Україна», Клуб органічного землеробства, Спілка учасників органічного агро-виробництва «Натурпродукт» та багато інших організацій.

У 2007 р. було створено перший український акредитований сертифікаційний орган «Органік стандарт», який проводить сертифікацію органічного виробництва в Україні. 10 жовтня 2009 р. у Львові Федерацією органічного руху України у співпраці з FiBL за підтримки Міністерства аграрної політики України та Львівської міської ради було організовано Перший Всеукраїнський ярмарок органічних продуктів. Другий ярмарок було проведено Федерацією органічного руху України теж у Львові 9 жовтня 2010 р., а 15 жовтня 2011 р. вже Третій ярмарок було успішно проведено в Києві. Федерація органічного руху України розпочала роботу щодо проведення наступного ярмарку в 2012 році.

16–19 лютого 2012 р. у м. Нюрнберг (Німеччина) відбулася міжнародна виставка органічних продуктів «БіоФакх» (BioFach), на яку Дослідним інститутом органічного сільськогосподарства (FiBL, Швейцарія) за фінансової підтримки Швейцарської Конфедерації в рамках швейцарсько-українського проекту «Сертифікація в органічному сільському господарстві та розвиток органічного ринку в Україні» було організовано виїзд української делегації. Делегація з України складала 34 особи: експоненти, представники проекту, сертифікаційного органу, виробники, переробники органічної продукції, представники роздрібного продажу, супермаркетів, закладів харчування тощо.

Три компанії з України (ПП «Галекс-Агро» (Новоград-Волинський, Житомирська область), ТОВ «Сумифітофармація» (Суми), Дарліссад (Волинська область) представляли українські органічні продукти, а саме органічні зернові культури, органічні лікарські рослини та інгредієнти для чаю та зборів, органічні сушені/заморожені ягоди, органічні гриби. Вони усі сертифіковані відповідно до Постанови Ради ЄС №834/2007, а також інших міжнародних стандартів органічного виробництва [5].

3 вересня 2013 р. після ряду дискусій, змін та доповнень Верховна Рада України прийняла Закон «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини», який набув чинності 9 січня 2014 р. і є чинним, з останніми змінами та доповненнями, внесеними згідно із Законом № 191-VIII від 12.02.2015 р. Закон, як наголошено у його преамбулі, визначає правові й економічні основи виробництва та обігу органічної сільськогосподарської продукції та сировини і спрямований на забезпечення належного функціонування ринку органічної продукції та сировини, а також на гарантування впевненості споживачів у продуктах та сировині, маркованих як органічні. Ст. 1 даного нормативного акту визначає виробництво органічної продукції (сировини) як виробничу діяльність фізичних або юридичних осіб (зокрема з вирощування та переробки), де під час такого виробництва виключається застосування хімічних добрив, пестицидів, генетично модифікованих організмів (ГМО), консервантів тощо, та на всіх етапах виробництва (вирощування, переробки) застосовуються визначені методи, принципи та правила, для отримання натуральної (екологічно чистої) продукції, а також збереження та відновлення природних ресурсів. Важливим елементом вказаного Закону є положення ст. 3, де закріплено, що законодавство України у сфері органічного виробництва складається з Конституції України, Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», інших законів та міжнародних договорів України.

Ст. 4 Закону поділяє принципи виробництва, зберігання, перевезення та реалізації органічної продукції (сировини) на загальні та спеціальні. До загальних належать принципи: 1) добровільності; 2) рівності прав суб'єктів господарювання, які здійснюють виробництво, зберігання, перевезення та реалізацію органічної продукції (сировини); 3) раціонального використання природних ресурсів, забезпечення їх належного використання та відтворення; 4) відмови від використання генетично модифікованих організмів та продукції з них; 5) відмови від використання хімічно синтезованих зовнішніх ресурсів, за винятком виключних випадків; 6) довгострокового підтримання родючості ґрунту; 7) використання живих організмів та методів механічного виробництва; 8) забезпечення високого рівня біологічного розмаїття; 9) використання у виробництві процесів, що не завдають шкоди навколишньому природному середовищу, здоров'ю людей, рослинам, здоров'ю та благополуччю тварин.

Як наголошує законодавець, до спеціальних належать принципи: 1) забезпечення збереження та відтворення родючості ґрунтів, стійкості ґрунтів та біологічного розмаїття ґрунтів методами, які оптимізують біологічну активність ґрунтів, забезпечують збалансоване постачання поживних речовин для рослин; 2) мінімізації використання невідновлювальних та зовнішніх ресурсів; 3) переробки відходів та супутніх продуктів рослинного та тваринного походження для подальшого використання у виробництві продукції рослинного та тваринного походження; 4) врахування місцевого або регіонального екологічного стану територій під час вибору категорії продукції для виробництва; 5) охорони здоров'я тварин шляхом заохочення природного імунного захисту тварин, відбору відповідних порід; 6) охорони рослин за допомогою превентивних заходів, як-от вибір відповідних видів та сортів, стійких до хвороб та шкідників, сівозміни, механічних та фізичних методів та захист від природних ворогів (шкідників); 7) врахування під час вибору порід ступеня адаптації тварин до місцевих умов, їх життєздатності та стійкості до хвороб; 8) дотримання високого рівня благополуччя тварин, що задовольняє потреби, притаманні кожному окремому виду; 9) виробництва продукції органічного тваринництва з тварин, що були вирощені в органічних господарствах з самого народження впродовж усього життя; 10) годування тварин органічними кормами; 11) виключення використання штучно введених поліплідних тварин; 12) збереження біологічного розмаїття природних водних екологічних систем, безперервної охорони водного середовища та якості навколишніх водних та поверхневих екологічних систем під час виробництва продукції рибальства.

Розділ II (ст. 5) Закону визначає основні напрями державної політики та повноваження органів державної влади у сфері виробництва та обігу органічної продукції у частині створення сприятливих умов для розвитку конкурентоспроможного, високоефективного ведення сільського господарства за допомогою виробництва органічної продукції (сировини); збільшення експорту органічної продукції; розвитку внутрішнього ринку органічної продукції та задоволення потреб споживачів в асортименті органічної продукції. Також даним розділом (ст. 6) визначено повноваження органів державної влади та Державного нагляду (контролю) за виробництвом та обігом органічної продукції (сировини). Розділом III досліджуваного нормативного акту (ст.ст. 12–22) регламентуються система прав на виробництво органічної продукції (сировини), порядок реєстрації й ведення реєстру виробників та загальні правила виробництва та обігу такої продукції. Розділ IV (ст.ст. 23–25) регулює порядок оцінки придатності земель для виробництва органічної продукції та сировини, підтвердження відповідності виробництва органічної продукції та сировини аудитором з сертифікації, містить загальні вимоги для проведення аудитор-

ської діяльності у даній сфері. Розділи V–XI регулюють загальні вимоги до зберігання, перевезення і реалізації органічної продукції та сировини; правові засади паралельного виробництва; вимоги до органу з оцінки відповідності, що провадить діяльність з оцінки відповідності виробництва органічної продукції; правові засади паралельного виробництва та міжнародного співробітництва у сфері виробництва та обігу органічної продукції та сировини; загальні питання відповідальності за порушення законодавства у сфері виробництва та обігу органічної продукції та сировини та прикінцеві положення. [6].

31 серпня 2016 р. Кабінет Міністрів України Постановою № 587 затвердив Детальні правила виробництва органічної продукції (сировини) рослинного походження, відповідно до яких у процесі виробництва органічної продукції її виробник має забезпечувати: провадження господарської діяльності, що не має шкідливого впливу на стан земель та родючість ґрунтів, сприяє підвищенню їх родючості та збереженню інших якісних показників, зменшує негативний вплив на ґрунти, запобігає незворотній втраті гумусу, поживних речовин тощо; мінімальне використання ресурсів, що не відновлюються, і продуктів несільськогосподарського походження; використання переваг біологізації землеробства шляхом розширення посівів багаторічних трав і впровадження бактеріальних препаратів, збільшення площ сільськогосподарських культур, що посіяні на зелене добриво; використання у виробництві процесів, що не завдають шкоди довкіллю та здоров'ю людей; утилізацію відходів і побічних продуктів рослинного походження у процесі виробництва органічної продукції; врахування місцевого або регіонального екологічного балансу під час вибору продукції (сировини) для виробництва.

Таким чином можна констатувати, що на законодавчому рівні органічне виробництво сільськогосподарської продукції має досить докладну правову регламентацію. Водночас спостерігається затримка прийняття ряду підзаконних актів щодо конкретизації умов та вимог до якості та екологічності продукції українських аграріїв, а саме спеціальних правил, постанов, рекомендацій тощо.

Виходячи з вищезазначеного та враховуючи цінність української землі як основного національного багатства, конституційні гарантії щодо її особливої охорони державою варто наголосити, що більш докладна правова регламентація органічного виробництва в Україні являє нагальну потребу та є сферою економічних, правових та соціальних інтересів держави, особливо – в умовах євроінтеграції та можливостей подальшого виходу на європейський та світовий ринки. Тому вважаємо за необхідне вжиття дій щодо більш детальної регламентації органічного виробництва на рівні підзаконних нормативно-правових актів у подальшій співпраці з аграріями, економістами, правниками, громадськими організаціями.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Концепція Державної програми розвитку органічного виробництва в Україні [Текст] // Розвиток органічного виробництва [Текст] / Федоров М., Ходаківська О., Корчинська С. – К., НЦЦ ІАЕ. – 2011. – С. 115.
2. Безус Р. Проблеми фінансового забезпечення підприємств з виробництва органічної продукції в перехідний період / Р. Безус [Текст] // Перспективи екологізації аграрного виробництва в Україні: Зб. наук. праць / За ред. Ю. Лупенка, О. Ходаківської. – К., НЦЦ ІАЕ. – 2011. – С. 123–125.
3. Корчинська С., Ходаківська О. Економічне стимулювання екологізації сільськогосподарського землекористування: методологічні підходи / С. Корчинська, О. Ходаківська [Текст] // Перспективи екологізації аграрного виробництва в Україні: Зб. наук. праць / За ред. Ю. Лупенка, О. Ходаківської. – К., НЦЦ ІАЕ. – 2011. – С. 58–65.
4. Віллер Х. Світ органічного сільського господарства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.online-agro.com/ua/publications>.
5. Прогрес органічного руху в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.organic.ua>.
6. Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини : Закон України від 3 вересня 2013 р. (з останніми змінами та доповненнями, внесеними згідно із Законом № 191-VIII від 12.02.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
7. Детальні правила виробництва органічної продукції (сировини) рослинного походження. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 31 серпня 2016 р. № 587 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.